

különösen izgalmas elemzése Weöres *Bóbitájának* verseit idézik. Igazi bravúr annak felmutatása, hogy a gyerekversekben Weöres az isteni létműködés titkait mondta ki.

A kötetzáró elemzések Tornai József költészetére fókuszálnak. Lírája az eltelt évtizedek során egyre inkább univerzális jellegűvé vált. Habár szenvedélyes kutató ösztöne évezredek kultúráját lámpázta át, mégsem mondható, hogy megállapodott volna. Ebben a fausti, mindent megérteni akaró teljességvágyban a transzcendencia a törzsi költészetben gyökerező mágikus hitből növesztette magát világénné, aki – mutat rá Tornai Szabolcs – a „telített ürességet, másrészt az ember rögzíthetetlen, meghatározhatatlan voltát” ábrázolja. Költészete

csupa tűz és szenvedélyesség. Ez a tűz-elem végső lényegében – mint szexuális energia – az evolúció szakrális titka, Tornai József költészetének megkülönböztető jegye. A törzsi költészet nyers és szókimondó, evilágot és túlvilágot összekötő transzcendens mágiája a fogalom kitágítását igényli. Annak költői tudatosítását, hogy a világ duális jellegű. A pozitív és negatív energia (jin–jang, proton–neutron stb.) tartja egyensúlyban a teremtést.

Összefoglalásként csak egyetlen mondat: Tornai Szabolcs könyve merész meglátásainak és tudósi alaposságának köszönhetően új szint és új lehetőséget kínál a tárgyalt költői életművek komplex valóság tartalmának mélyebb megismeréséhez és megértéséhez.

SZÁSZ LÁSZLÓ

Nagy Miklós Kund: *Felemás*

Lector, 2018

„Ami igazán zavar a színház világában, az a kiszolgáltatottság. Mindez megváltozik, ha a magad ura lehetsz. Hunyadi László azt mondta nekem, hogy ez [az egyéni előadást, a pódiumműsort] pótcselekvés. De ő nem próbálta ezt. Illyés Kinga indított el” – fakad ki a háromfonatú vallomás Kilyén Ilka színésznőből: az alkalmi mellőzöttség, a megszenvedett siker és a pótolhatatlan művésztársra utaló emlékezés hangfekvése. Az effajta többszólamúság egyik ismérve Nagy Miklós Kund interjúinak (ahogy ő nevezi, „beszélgetéseinek”), s érdekemként kell ezt följegyeznünk egy olyan időszakban, amikor akármely publicista *nagy sikerű riportnyelvet* jelentet meg minden tíz-tizenöt, hivatalos személlyel folytatott *szenzációs nyilatkozat* után. Az írásoknak élősztét idéző hangulatuk van, és kötetbeli megjelenésre azzal nyernek jogot, hogy bennük eleven személyiségek (szám szerint huszonhét), az egyes személyiségek történeteiből, gondolataiból, sorsvonalából pedig egy korszak képei elevenednek meg. Az olvasóban (jelesül bennem) ugyancsak emléket indít el Illyés Kinga neve: nyolcvanas évekbeli túlélésünk egyik titka, Marosvásárhelyen. Hány magyartanárt dicsékedhet azzal, hogy szinte heti rendszerességgel európai rangú előadóművésszel szemléltethette diákjainak irodalmunk jeleseit? Az erdélyi magyar kultúra maradék intézményeinek felszámolása az értékek közvetítésének egyedülálló, különös útjait teremtette meg, mint például az, amit a képzettársítás bennem is

felszínre hoz: rangos művészek (akik a világ más részein kőgazdag sztárok lettek volna), mivel nem kaptak színpadi feladatot, iskolákba lopakodva csempeszték át a valódi művészetet a cenzúra és a diktatúra vármárain. Ezt a szellemiséget adta tovább Illyés Kinga, s láthatóan mentette át a 21. századba is a rá emlékező színésznő.

És ez tekinthető Nagy Miklós Kund *Felemás* című kötete meghatározó modalitásának, többletként más, hasonló jellegű szövegválogatásokhoz képest: majd mindegyik „szereplő” életútja a kommunista diktatúrából indulva ível át a kilencvenes évekkel kezdődő ellentmondásos jelen felé, és az ebből adódó dilemmák jól felismerhetők, végső hatásként összeadódnak. „Ízig-vérig marosvásárhelyi könyv” – mondja a szerző; és eltéveszthetetlenül, jellemzően európai és magyar – teszem mindjárt hozzá. A magyar kultúra nagy múltú, sajátos (olykor méltatlan jelzőként provinciának minősített) régiójából szól az „egyetemes magyar” kultúrához. Valamikor a nyolcvanas évek közepe felé haladva kezdtük, próbáltuk összeszámolni, hány (a tudomány, technika, művészet különböző területein) tehetséges ember távozott el Marosvásárhelyről, s felmérni: csupán akik külföldön bizonyítottak, ha mindannyian megkapják a lehetőséget képességeik legjobb kamatoztatására, micsoda hasznot, nemzetközi szinten mérhető gazdasági-szociális-szellemi

SZÁSZ LÁSZLÓ (1950) Gödöllő

fellendülést adtak volna hozzá omladozó régiókhöz. A helyzet mostanra úgy változott, hogy míg a város korábban jószerint csak kibocsátott (menekülésszerűen távozó) tehetségeket, az utóbbi évtizedekben befogadni is képes, vagy legalábbis kiegyensúlyozottabbá vált a szellemi értékek cserekereskedelme. Eléggé nyilvánvalóan kiderül ez a beszélgetőtársak által hozott atmoszférából.

Amihez azt is szükséges tudni, hogy amikor a szerző (akinek ez a kötete éppen a 75. születésnapjára jelent meg) a hatvanas évek közepén pályáját a Marosvásárhelyi Rádiónál kezdte, és időközben a helyi napilap, a Vörös Zászló kulturális rovatát is szerkesztette: az erdélyi sajtóban kialakult a riportnak egy „sajátosan romániai magyar” műfaja. Jelesül, a „szocializmus építésének hiteles bemutatása”, egyfajta bő szóáradatba ömlesztett „tényirodalom”, amely a művi lelkesedés sorai közé, szóvirágos nyelvi ügyeskedéssel, igyekezett becsempészni valamit a magyar kisebbség valódi gondjaiból; jó esetben tehát maga a riport ürügyként szolgált a kimondhatatlan sejtetésére (rosszabbik esetben – tudjuk). Így válhatott ez a beszédmód a jelentés nélküli betűhalmaz műfajává. A *Felemás* szerzője sohasem művelte az álrportnak ezt a formáját. Láthatóan nem törekszik a problémafeltáró publicista, az advocatus diaboli szerepébe, de nem is válik bármiféle hatalmasság szándékainak sajtóvazallusává: tényrögzítő riportter. Mindig pontosan, világos egyértelműséggel és *sallangmentes magyar nyelven* kérdez, következőképp hasonlóan szép egyszerűséggel megfogalmazott válaszokat olvashatunk. (Szomorú, hogy ezt emlegetni szükséges. Az interjúk egy „vidéki”, „kisebbségi” napilap, a Népújság minden heti kulturális mellékletében jöttek világra; összehasonlítás-ként tessék beleolvasni az anyaország napilapjainak hasonló rovataiba, avagy behallgatni a tévé, rádió beszélgetéseibe: „–Mennyire érzi úgy, hogy úgy gondolja, hogy?”; „– Egyébként egyenlőre én.”) Azért lesz egyetemes és magyar ez a kötet, mert minden megszólaló valamilyen szálon Marosvásárhelyhez kötődik, a székely főváros pedig európai és magyar; húsz-huszonöt év alatt olyanná lett, mint a világon minden normális regionális központ: van populáris és magas kultúrája, több újságja és vitatkozó publicistái, marakodó politikusai, vannak főiskolái, egyetemei, híres professzorai, írói, képzőművészei, egyre rangosabb színházai és egymást irigykedve dicsérő színészei. Ez a kép kerekedik ki bennem a beszélgetések olvastán.

Jóllehet a szerkesztő-riporter munkássága legfontosabb területének a helyi képzőművészeti értékek feltárását tartja, ezúttal a színpadi előadók mintha többen volnának. És aki valaha akár csak közelébe került a kulisszáknak, tudja: a színész a mások szavaiban van otthon, a reflektorfényből kikerülve, egyre nehezebben nyilatkozik meg a látható valóságról. A kérdező azért olykor hozzáér egy-egy sajtó ponthoz („Tudtommal mindeddig egyetlen Erdélyben élő színészt sem tüntettek ki Kossuth-díjjal”), a történet szereplője pedig keservesen törekszik, hogy lemondjon a szokásos nyelvi panelekről: „Nehezett kérdezett. Ez tényleg fáj! Én a mai napig minden idegszálammal kötődöm a szülőföldemhez. Tudom, hogy nem

lett volna szabad elhagynunk Erdélyt. A gyerekeink jövőjét féltettük, miközben a mi korosztályunk és több utánunk következő is hiányzik otthonról.” Ilyenkor mégiscsak sajnálja az olvasó, hogy nincs elegendő térítő az egyéni és nemzetiségi dilemmák elmélyültebb kibontására. Ám utóbb a Bálint Márta és az ugyancsak Magyarországon sikeresebb Bács Ferenc szavai mellé illeszthetjük például a nemzetközi elismerés felé tartó, fiatal, vállalkozó kedvű Sebestyén Aba elszántságát: „Megszerettem ezt a várost. Soha nem is akartam Erdélyből elmenni. Elindítottam egy olyan szakmai életet, amit egyáltalán nem szeretnék itthagyni.” Az idősebb nemzedék képviselői közül azok megmaradt hitét, akik már az intézményes marosvásárhelyi színházi élet hatvanas évekbeli újrateremtésekor jelen voltak: a színész-pedagógus Kovács Leventéét, az író-rendező Kincses Elemérét, a nagy szerepekre emlékező Farkas Ibolyáét, a klasszikus színház túléléséért küszködő Gáspárik Attila színész-igazgatóét. És színpadhoz meg Erdélyhez kötődik a néptánc-koreográfia kortalan nagymestere, Novák Ferenc Tata is, a zeneszerző Csíky Boldizsár viszont mindig is Vásárhelyről tört a fővárosok koncerttermei, a sokkal fiatalabb, roppant tehetséges drámaíró, Székely Csaba pedig a világ színpadjai felé.

Egymás után olvasva a beszélgetéseket, egy idő után kiviláglik (és ez tekinthető a riportter írói erényének), hogy legtöbb „szereplőjével” meghittent, azonos hullámhosszon társalog; egyesekkel, mondhatni, személytelen, hivatalos hangnemben; olykor azonban nehézkessé válik a stílus, szinte érzem a ki nem mondott szavak kínos feszültségét. Kevésbé hitelesen hangzik, ahogyan egyik legtehetségesebb kortárs költőnk főszerkesztőként nyilatkozik meg (tapasztalatom szerint belterjes, de főként megbíz-

hatalatlan módon szerkesztik a lapot): „Ez nem a reklám, hanem a dicsekvés helye.” Másik végletként hat a teljesen amerikaiá lett erdélyi képzőművész; ahhoz a világhoz idomult, ahol a művészi sikert az én folytonos pumpálásával kell felszínen tartani: „Én nem szeretek csak úgy dolgozni, egy kis festmény, egy kis vázlat... Ilyesmi nem érdekel.” Az írások mind egy-egy személyiséggel kapcsolatos kiemelkedő esemény, hivatalos elismerés alkalmából készültek, így kerülhetett a kötetbe olyan pszeudointerjú is, amelyben a kérdezett – életkoránál és hosszú évtizedeken keresztül betöltött, igen magas funkcióinál fogva jelentős társadalomtörténeti tapasztalatok birtokában – egyetlen használható információt nem közöl, majdani kutatók munkáját segítő.

Ilyenkor nem irigylésre méltó a riporter. Csak hogy a marosvásárhelyi kultúra felelősenek ez a kötete nem véletlenül „fele/más”: mint afféle, egész eddigi munkássága fölött tisztelgő esztétikai tárgy,

tevékenységének más területeiről is szövegeket von be, a kulturális újságírás nélkülözhetetlen termékeként. A Népszerűség oldalain megjelent rövidebb cikkei, miniatűr esszéi, recenziói gyülekeznek önálló fejezetbe; ráadásként pedig a lap vásárlóinak kedvencei, a mifelénk bő száz évvel ezelőtt világra jött kis színesek, klasszikus tárcák, amelyekben a lokálpatrióta olvasó reggelijéhez étvágygerjesztőnek megkaphatta a helyi hatalom visszaéléseit kipecéző fricskákat.

Mindannyiunknak, minden írástudónak az a szerény, titkos vágyálma: úgy száz év múlva is (valamely tudós művelődéstörténész dolgozatában) legalább egy lábjegyzet erejéig éljünk tovább. Nagy Miklós Kund riportjai kétségtelenül forrásanyagként szolgálhatnak majdani kisebbségtörténeti kutatásokhoz, ehhez azonban a fiatal kiadónak is tanulnia kell még. Nem érdemes megspórolni egy kötetzáró melléklet aprómunkáját, mely visszakereshetővé teszi az írások első megjelenési helyét.

TURBUCZ PÉTER

Bence Erika:

Utazások Posztmonarchiában

Életjel, 2019

Önazonosság-keresés, egyéni és történelmi sors, háborúk, traumák, kissebségi lét, legitimáció és hatalom konstellációja, befogadás-kirekesztés viszonyrendszerei, és még hosszasan lehetne sorolni címszavakban azokat a tényezőket, amelyek a mai napig meghatározzák e hányattatott régió minden napjait. A posztmonarchia állapotának jellegzetes problémái ezek, saját irodalmi leképződésekkel. Erre a vidékre kalauzol most el minden érdeklődőt Bence Erika új könyve, amely a *Kulturális kontextusok. Elemzések, bírálatok a magyar irodalom köréből* alcímet viseli.

Az irodalomtörténész az elmúlt években keletkezett publikációiból gyűjtött össze egy csokorra való olvasói számára. Egész pontosan huszonhat írása került összesen hat fejezetben elhelyezésre, ami rögtön jelzi, hogy egy változatos, ugyanakkor jól szekcionált és az adott blokkon belül egymáshoz koherensen illeszkedő szövegválogatást tartunk a kezünkben. A mű éppen ezért feladja a leckét a recenzensnek, így a magam részéről talán akképp fe-

lelhetek meg a bemutatás megtisztelő feladatának, ha a számomra legérdekesebbnek tartott fejezetek írásai közül önkényesen kiragadok néhányat.

Az első fejezetben Bence rögtön egy összetett témával indít, amikor is a románc, a történelmi és a verses regény diskurzusát idézi fel a *Toldi szerelmén* keresztül. Ám a folytatás sem kecséget unalommal, hiszen a *Vallásalapítók és szektások* című írásban a szerző Kemény Zsigmond és Spiró György egy-egy munkáját alapul véve a mai tudományos narratíva és a 19. századi távlatban látott történelmi regény között fennálló korrelációs viszony jelentéskörébe állítva értelmezi a szektaábrázolásokat a magyar történelmi regényirodalomban – véleményem szerint sikerrel. A tanulmány talán legfontosabb része az, ahol megállapítja, hogy a saját társadalmi osztálytól való eltávolodás milyen kiemelkedő jelentőséggel bír a kettős identitás létrejöttében, illetve mekkora szerepe mutatkozik a regényalakok bukásában. Például Keménynél Péchi és Kassai sorsában az a közös, hogy „elhagyták az őket megillető

TURBUCZ PÉTER (1988) Miskolc